

21.33x17.15	1/2	עמוד 20	הארץ - כותרת	31/08/2018	65029740-3
האוניברסיטה הפתוח - 25790					

הבוטים הרוסים הם רק קצה הקרחון

חשבונות מטעם, שיח ברשתות החברתיות שנשלט בידי מיעוט, ותגובות ממשתמשים נעלמים שמדיפות ריח של מעורבות זרה: בעוד החוק בישראל לא עומד בקצב הטכנולוגיה, עננה כבדה מרחפת גם מעל הבחירות הקרובות לכנסת

21.62x33.36	2/2	עמוד 20	הארץ - כותרת	31/08/2018	65029744-7
האוניברסיטה הפתוחה - 25790					

עודד ירון

מעל הבחירות הקרובות לכנסת מרחפת עננה כבדה. מערכת לנשיאות ארצות הברית ב-2016 ומשאל העם על הבר-קזיט בכריטיניה באותה השנה הוכיחו עד כמה הדמוקרטיה המערבית פגיעות לקמפינים מקוונים המשלבים דיס-אינפורמצייה (או פייק ניוז), שיווק ממוקד של מסרים ברשתות חברתיות וצבאות של בוטים ופרופילים מזויפים שמקדמים אג'נדות עלומות. רק השבוע דיווחה סוכנות הידיעות רויטרס על היקפו של מבצע השפעה איראני, שכולל חשבונות מזויפים ב-11 שפות בפלטפורמות שונות.

הכותרות בחודשים האחרונים סבבו את הבוטים שנחשפו בטוויטר, אבל הם בקושי שי-חיים קטנים ביצר העצום של מב-צעי ההשפעה והחדשות הכוזבות ברשת.

הבעיה האמתית היא שה-בוטים לא פועלים לבד אלא הם חלק מארסנל של כלים להשפעה על השיח. חלק מהכלים הללו לגיטימיים, כמו גיוס קהילות, וחלקם פחות, כמו חשבונות "אמיתיים" שמופעלים מטעם או חשבונות מזויפים כמו "אדם גולד". ככל שיותר לייקים ועוקבים מזויפים נכנסים לזירה, וככל שהם פועלים בפחות שקיפות, התמונה הולכת ומתערפת. מחקר נרחב באוניברסיטת אוקספורד, שהשווה פעילות השפעה ב-28 מדינות שונות, קבע כי חלה עלייה כללית בשימוש בבוטים, אבל בישראל דווקא לא הבחינו בפעילות כזו. מצד שני, הם נתקלו בפעילות של חשבונות מטעם.

"מוביליזציה של קהלים אידיאולוגיים היא חלק מהתנהגות פוליטית אנושית, שאינה ייחודית לעידן הדיגיטלי", אמרה ל"הארץ" דוקטור ענת בן דוד, ראש המעבדה למדיה ולמידע באוניברסיטה הפתוחה, "אבל השימוש בכלים של דיס-אינפורמציה או התפשטות של כלים כאלה הוא חדש יותר".

המעריצים האוונגליסטים

את אחת הדוגמאות המרתקות ביותר לדרכים המוזרות שבהן פועלת הרשת מספק ראש הממשלה בנימין נתניהו, או ליתר דיוק עמוד הפייסבוק שלו. במשך שנתיים (מ-2015 עד 2017), ניתחו בן-דוד ומדען הנתונים של המעבדה דן ברקת את כל התגובות לחברי הכנסת בפייסבוק. הם גילו שמצד אחד השיח הפוליטי בהם אקראי מאוד – 49.9% מהמגיבים על פוסטים של פוליטיקאים עושים זאת פעם אחת בלבד. אולם מהצד השני, השיח מושפע מקבוצה קטנה מאוד של משתמשים, ו-5% אחראים ל-70% מהתגובות. הם סיווגו את המגיבים לקבוצות נוספות: 18.54% מגיבים רק לפוליטיקאי אחד. עוד 3.5% הם מגיבים מפלגתיים (Basers)

שמגיבים לפוליטיקאים שונים אבל רק מאותה מפלגה. 7% כונו Campers, אנשי המחנות, והם מגיבים לחברים במפלגות שונות באותו צד של המפה הפוליטית.

מחקר באוקספורד: בישראל לא נפוצים "בוטים", אך יש חשבונות מטעם

16.7% מהמשתמשים מגיבים אצל פוליטיקאים ממפלגות וממחנות פוליטיים שונים, ולצד המיעוט הבולט ברשת הם מנהלים את השיח הביקורתי. ואכן, ישראלים אוהבים להתווכח: אצל רוב חברי הכנסת הווכחים תופסים רבע מהתגובות, ואותם 5% בלבד, אחראים לשליש מהתגובות הפעילות בעמוד של נתניהו מגמדת את עמודיהם של שאר הפוליטיקאים. מחצית מכל המשתמשים שהגיבו לפוליטיקאים נצפו אצלו. 350 אלף מהמגיבים מצאו את דרכם לעמוד שלו, יותר מפי שלושה מהפוליטיקאים הבא אחריו – יאיר לפיד, שמשך כמאה אלף מגיבים.

ידוע באהבתו לישראל ובדרכיו המוזרות להביע אותה – לרבות הוקרת תודה להיטלר על הקמת המדינה. הארגון שלו עשיר, מטפח קשרים חמים עם נתניהו, ואף תרם לארגון הימין "אם תרצו".

נוצרים למען ישראל נחשב לאחד הארגונים האוונגליסטים החשובים בעולם והוא מפעיל קמפינים דיגיטליים משמעותיים, לרבות שגרירים דיגיטליים ושליחת אימיליים ממוקדת. רוב הקמפינים נועדו להשפיע על פוליטיקאים, אולם חלקם נועדו לשלוח מכתבי תודה לנתניהו. לכאורה, אין בכך שום בעיה. אבל בעצם ההצפה של תגובות אוהדות המגיבים מטייעים את השיח בדף וגם אם תישמע ביקורת, או ניסיון לעורר דיון בעברית, היא תיבלע באשד התגובות. בן-דוד מוסיפה שהתגובות החדשות וחוסכות מהן את הצורך לעמוד על בניית אמינות.

פעילי שמאל ודאי יתרעמו על צביעות, ויצינו כי בעוד ראש הממשלה ו"אם תרצו" מאשימים את ארגוני השמאל ללא הרף בכך שהם מופעלים על ידי

פילוח המגיבים לפוליטיקאים בפייסבוק

כ-5% מהמשתמשים אחראים ל-70% מהתגובות

כמעט 50% מגיבים רק פעם אחת

כ-19% מגיבים רק על פוסטים של פוליטיקאי אחד

כ-17% מגיבים לפוליטיקאים ממפלגות מכל המפה הפוליטית

כ-7% מגיבים לפוליטיקאים מאותו הצד של המפה הפוליטית

כ-4% מגיבים רק לפוליטיקאים ממפלגה אחת

את המעורבות וההשקעה הכספית בהן. "נוצר פה מעגל שוטה שבו הפוליטיקאים תלויים באמצעי ההפצה של הפלטפורמות, והפלטפורמות כמו פייסבוק, יוטיוב או טוויטר הן המרוויחות העיקריות", תיארה.

הייגי. לרבים מהמגיבים החד-פעמיים יש קשר לארגון האוונגליסטי של צילום: סבסטיאן שינר/איפי

מספר התגובות בעמוד של נתניהו גבוה פי שלושה משל הפוליטיקאי הבא אחריו – לפיד

ועדיין, חלק ניכר מהשיח מתנהל מחוץ לגבולות הרשתות החברתיות, בקבוצות סגורות שמתקשרות באמצעות תוכנות מסרים כמו ווטסאפ וטגרם וכמוכונן בשיחות פנים אל פנים. "כל מי שיש לו קצת כסף יכול לשחרר בוטים, או ללכת לחברת יחסי ציבור שתעצים לו את השיח", אמרה ל"הארץ" בן דוד, "וזה לא מספיק כדי להטות את השיח לאורך זמן ובאופן קבוע, ומתעלם מתשתיות עמורות מאוד של רשתות קיימות, כמו למשל כנסיות, ישיבות או קהילות מבוססות אחרות". היא ובתה ערכו רשימה של חברות שמציעות ללקוחותיהן

ממשלות וארגונים זרים, ארגון ימין נוצרי אמריקאי מציע להם תמיכה נרחבת. אבל אי אפשר לטעון שמדובר בפעילות לא לגיטימית. אפילו אם המגיבים פעלו בעידוד הכנסייה ובהכוונה תה, אי אפשר לקבוע שהם לא עשו זאת מסיבה אידיאולוגית טהורה. גם אם נראה כי מדובר במעורבות זרה במערכת הפוליטית הישראלית, יש שיגידו כי יש בה תועלת בזירה הבינלאומית – תגובות תמיכה רבות כל כך מאנשים אמיתיים דוברי אנגלית לראש הממשלה נתניהו – שמייצג את פניה של ישראל.

הרשת עדיין לא מספיקה

"תעשיית הדיס-אינפורמציה מגלגלת המון כסף", ציינה בן דוד והסבירה שככל שהציבור מבלה זמן רב יותר ברשתות החברתיות, הפוליטיקאים מוכרחים להגדיל

קיצורי דרך לפסגה ברשתות החברתיות. רק אחדות מהן בכי-לל טרחו להציע עוקבים למכירה בטוויטר, ורובן מעדיפות לספק שירותי קידום שונים לפייסבוק, אינסטגרם, יוטיוב וגם לרשתות אחרות כמו Soundcloud. המ-חירים נעים בין עשרה שקלים תמורת כמה עשרות עוקבים בפייסבוק למאות ואלפי שקלים בחלק מהמקרים.

בעוד שהבוטים בטוויטר נראים כדבר החם ביותר כיום, פייסבוק משמעותית בהרבה בשיח, והשימוש בחשבונות פייסבוק מטעם כבר נוכח. ביוני דיווחה דפנה ליאל בחברת החדשות כי קמפיין ארסי שהתנהל נגד יו"ר יש עתיד, יאיר לפיד, באמצעות עמודי פייסבוק שונים, ובראשם "חלאס יאיר" ו-"לא פריארים", הופעל בידי חברת "ספוטלייט מחקרים פוליטיים", שמפלגת העבודה היא הלקוחה המרכזית שלה. במפלגת העבודה אישרו את הדיווח, אבל טענו שאין כל בעיה בשיטה. "אנו מנסים להגיע לקהלים חדשים בעיקר קהל צעיר שצורך את המדיה הדיגיטלית", מסרו בתגובה, "מיותר לציין שהכל נעשה אך ורק על פי החוק, מדווח ומבוקר כמתחייב".

אולם החוק הישראלי מתקשה לעמוד בקצב הטכנולוגיה. "המסגרת המשפטית היא כמובן חוק הבחירות (דרכי תעמולה) שנועד להבטיח תעמולה הוגנת בקמפיין בחירות, אלא שכידוע החוק איננו עוסק כלל בתעמולה ברשת האינטרנט", אמרה פרופ' ניבה אלקין-קורן מהפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה. היא הזכירה כי גם בית המשפט העליון חזר והדגיש שמדובר בחוק ארכאי שמחייב הסדר וכך סברה גם ועדה בראשות נשיאת העליון לשעבר דורית ביניש, שהמליצה בשנה שעברה להחיל את החוק על הרשת.

"אני מציעה לחשוב על בוטים פוליטיים כסוג של מגפון דיגיטלי שמעצים את תפוצת המסר", הוסיפה אלקין-קורן, שציינה שלא חייבים לפסול אותם על הסף. "השימוש בבוטים מעורר חשש להטיה של דעת הקהל, שכן הוא עלול ליצור מצג מטעה של פופולאריות של עמדות מסוימות (ובכך לחזק עמדות קיצוניות שאחרת היו נותרות בשוליים). מצד שני כמובן, יש חשש שאיסור על שימוש בבוט ידיר קבוצות מיעוט, שחשוב שקולן יישמע בשיח הציבורי".

"הבעיה המרכזית בבוטים היא כמובן היעדר השקיפות", הסבירה. לא קשה להבחין במי משתמש במגפון, אבל אם לא נדע להבחין בין אנשים אמיתיים בחברה האזרחית המשתייכים לתפיש בכחירות, לבין בוטים, אנחנו עלולים לתת משקל יתר למסרים המופעלים על ידי בוט – ולכן ישנן יוזמות חקיקה (לאו דווקא בהקשרים פוליטיים) להבטיח סימון של בוטים, ומסר שיוצר, או הופץ על ידי בוט".